

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1) ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity หรือ Biodiversity) มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลายคน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า หมายถึง ความมากมายของชนิดและจำนวนของสิ่งมีชีวิต ตลอดจนแบบแผนของการแพร่กระจาย และยังแบ่งข่อยออกเป็นความหลากหลายในระบบนิเวศ นักชีววิทยากล่าวถึง ความหลากหลายทางชีวภาพใน 3 ระดับ คือ ความหลากหลายทางพันธุกรรม (genetic diversity) ความหลากหลายของชนิดหรือชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต (species diversity) ความหลากหลายของระบบนิเวศ (ecological diversity) ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพในมาตรา 2 วรรคแรก ได้บัญญัติความหมายของคำว่าความหลากหลายทางชีวภาพขึ้นมาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในความหมาย 10 ประการ เพื่อประโยชน์ในการตีความอนุสัญญาฯ ว่าหมายถึง ความแตกต่างของสิ่งมีชีวิตจากแหล่งอื่นประกอบด้วยระบบนิเวศทางบก ระบบนิเวศทางทะเลและระบบนิเวศทางน้ำอื่นๆ ตลอดจนความซับซ้อนทางนิเวศวิทยาของระบบนั้น รวมถึงความหลากหลายภายในชนิดพันธุ์และความหลากหลายของระบบนิเวศ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพต่อหน่วยพื้นที่สูง มีความร่ำรวยอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพมาแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน และมีที่ตั้งอยู่ในเขตสภาพภูมิอากาศแถบร้อนชื้นใจกลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงก่อให้เกิดสภาพธรรมชาติอันหลากหลายเป็นสะพานเชื่อมต่อสังคมสิ่งมีชีวิตจากเขตเหนือของโลกแถบเทือกเขาหิมาลัยและตอนใต้ของจีนกับคาบสมุทรมาลายู รวมถึงสังคมสิ่งมีชีวิตแบบร้อนแห้งแล้งจากกัมพูชาและลาว จึงเป็นแหล่งกำเนิดของระบบนิเวศเขตร้อนหลากหลายประเภท ได้แก่ ป่าพรุ ป่าดิบแล้ง ป่าฝน ห้วย หนอง คลอง บึง ภูเขาหินปูน เกาะ แนวปะการัง ป่าชายเลน ป่าชายหาดทุ่งตะกวด เป็นต้น ความหลากหลายทางชีวภาพปรากฏในยาพื้นบ้านทั้งที่ใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บและใช้บำรุงรักษาสุขภาพอนามัย ความหลากหลายทางชีวภาพจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตและมีการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพมายาวนาน จากรายงานของธนาคารโลก (World Bank) ได้ประมาณการว่าชุมชนต่าง ๆ ในประเทศไทยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในแต่ละปีมีมูลค่าถึง 75,000 – 300,000 ล้านบาท

ในช่วงที่ผ่านมาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพก่อให้เกิดอันตรายต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เราสามารถกล่าวถึงความหลากหลายทางชีวภาพได้เป็น 3 ระดับ คือความหลากหลายทางพันธุกรรม ความหลากหลายของชนิดพรรณของสิ่งมีชีวิตและความหลากหลายของระบบนิเวศน์ต่างๆ ที่มีในโลก การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นสิ่งที่สำคัญทั้งในแง่ของจริยธรรมการอยู่รอดของมนุษย์และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในแง่ของจริยธรรม เราควรอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ไม่ว่าสิ่งเหล่านี้จะก่อให้เกิดแก่มนุษย์ หรือไม่ในแง่ของการอยู่รอด การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ มีความสำคัญมากทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะด้วยการบริโภคทรัพยากรชีวภาพโดยตรง หรือการใช้ทรัพยากรชีวภาพในการพัฒนาพันธุ์พืช เพื่อการเกษตร การผลิตยา และการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ (อภิชาติ, 2554)

2) โครงการธนาคารอาหารชุมชน (Food bank) ตามพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานโครงการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนนับพันโครงการ และโครงการส่วนใหญ่

มีพระราชประสงค์สำคัญเพื่อความอยู่ดีกินดีของเหล่าพสกนิกรทั่วทั้งแผ่นดินและนอกจากนั้นแล้วยังมุ่งไปสู่การพัฒนาและฟื้นฟูการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน อันได้แก่ ป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำธาร รวมทั้งการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมไทย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือพื้นฐานแห่งวิถีของคนไทย ปัจจัยสำคัญในการดำเนินการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยป่าไม้ แหล่งน้ำ ชุมชน หากสามารถนำสิ่งเหล่านี้มาผสมผสานกัน โดยจัดแหล่งน้ำให้สมบูรณ์ปลูกป่าอย่างถูกวิธี หรืออนุรักษ์ป่าไม้ตามธรรมชาติไว้แล้วนำคนเข้ามาอยู่กับป่าได้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างถูกวิธีมีการจัดที่ดินทำกินอย่างเป็นสัดส่วนย่อมจะก่อให้เกิดแหล่งชุมชนที่มีการพึ่งพาอาศัย และอยู่ร่วมกันได้ระหว่างคน สัตว์ และป่า ในที่สุดชุมชนแห่งนี้ก็จะกลายเป็นแหล่งผลิตอาหาร ได้เป็นอย่างดีและนี่ก็คือที่มาของ “โครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ” หรือเรียกว่า “Food Bank” ในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชเสาวนีย์เกี่ยวกับ Food Bank ดังนี้ “ให้พัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงตัวเองได้ และเหลือจำหน่ายในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเริ่มตั้งแต่สร้างแหล่งอาหารเพิ่มเติม เพื่อให้คนและสัตว์ ได้บริโภค หรือเมื่อคนเดินเข้าป่าแล้วสามารถเก็บพืชผักตามธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารจากป่าได้ ในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยหรือแหล่งชุมชนนั้น ให้ส่งเสริม การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ประมง เพื่อบริโภคและจำหน่ายให้มีรายได้ โดยกระบวนการทั้งหมดนี้มุ่งหวังให้คนรักป่าและอยู่กับป่าได้อย่างมีความสุข ”

หลักการดำเนินงานโครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ (Food Bank) ซึ่งเปรียบป่ารอบชุมชนเป็นเสมือน “ธนาคาร” หรือ “คลังอาหาร” ของชุมชน ที่มีพืชท้องถิ่นหลากหลายชนิดที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นอาหาร สมุนไพรและยารักษาโรค สีย้อมธรรมชาติ ไม่ใช่สอย และแหล่งพลังงาน เป็นต้น ซึ่งชุมชนสามารถนำออกมาใช้ประโยชน์ในลักษณะการเบิกถอน รวมทั้งมีการนำไปปลูกเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารในป่าธรรมชาติ เปรียบเสมือนการฝากในระบบธนาคาร การเก็บรักษา เกิดเป็นวงจรการจัดการ โดยมีการจัดการต่อวงจรการสร้างและสะสมอาหารในรูปแบบของการผลิต การฝาก การเก็บรักษา การเพิ่มทุน การนำดอกผลไปใช้อย่างมีระบบ ด้วยการผสมผสานวงจรห่วงโซ่อาหาร การใช้ระบบนิเวศวิทยาให้เกื้อกูลกันทั้งระบบ ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ผลิตอาหารในทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร สภาพดินและความเป็นอยู่ของชุมชน

(http://www.forest.go.th/orip/index.php?option=com_content&view=article&id=325&Itemid=441&lang=th)

3) โครงการป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน (ทดลองและคณะ, 2555)

กรมป่าไม้ได้ริเริ่มโครงการป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนขึ้นในปีงบประมาณ 2542 โดยการส่งเสริมการปลูกป่าในลักษณะ Food Bank หรือ “แหล่งรวมไม้กินได้” ในพื้นที่ป่าตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ในพื้นที่เอกชน โดยได้รับการยินยอมเป็นหนังสืออย่างเป็นทางการ ไม่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี และในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ตำบลต่างๆ เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนปลูกไม้กินได้ชนิดต่างๆ เป็นแหล่งอาหารและไม่ใช้สอยตามธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นการสนองตอบต่อนโยบายการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน

โครงการปลูกป่าพื้นบ้านอาหารชุมชนเน้นการปลูกป่าพื้นเมืองเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน และเป็นการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านนานาชนิดที่กำลังใกล้จะสูญพันธุ์ นอกจากนี้เพื่อผลพลอยได้ทางด้านอื่น เช่น เป็นยาสมุนไพร สีย้อมผ้าตามธรรมชาติ เครื่องใช้ไม้สอยทางด้านประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ และทางเศรษฐกิจ ดังนั้นป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน จึงนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของป่าชุมชน เพื่อ

ประโยชน์ของชุมชนอย่างยั่งยืน สำหรับไม้พืชน้ำที่นำมาปลูกในป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน จะเป็นไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เถา และไม้ล้มลุก ซึ่งล้วนแต่เป็นผักพื้นบ้านที่ชุมชนมีความชื่นชอบ และรู้จักกันดีในการนำมาบริโภคให้คุณค่าทางอาหารและยาสมุนไพรรักษาโรค

4) องค์กรชุมชน

4.1 ความหมายขององค์กรชุมชน

องค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชน องค์กรชุมชนที่มีเข้มแข็งจะเป็นตัวบ่งชี้ศักยภาพของชุมชน โดย องค์กรชุมชน หมายถึง การรวมประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลในรูปของกลุ่ม ตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งตามวัตถุประสงค์ขององค์กรเองหรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน หรือแม้แต่วัตถุประสงค์ของทางราชการหรือหน่วยงานของเอกชนที่ให้การสนับสนุน (ไพรัตน์, 2527)

โกวิท (2551) ได้แบ่งกระบวนการการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ก่อนการเกิดกลุ่ม จะเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกตระหนักถึงปัญหา รับรู้ปัญหาเพื่อให้เกิดความสนใจในการเข้าร่วมกลุ่ม/องค์กร โดยการกระตุ้นให้เห็นถึงความจำเป็นในการเข้าร่วมกลุ่ม โดยขั้นตอนการพัฒนาขั้นนี้จะต้องทำการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ชุมชนในความสนใจเข้าร่วมกลุ่ม

ขั้นที่ 2 ขั้นการสร้างกลุ่ม เป็นขั้นตอนที่กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ จากนั้นจึงพัฒนาสู่กลุ่มที่มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อดำเนินงานตามเป้าหมายที่กลุ่มได้กำหนดไว้ โดยขั้นตอนการพัฒนาขั้นนี้จะต้องนำเสนอข้อมูลจากการวิเคราะห์ กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นแนวทางการแก้ไขปัญหา สนับสนุนด้านความรู้ เทคโนโลยีที่จำเป็น

ขั้นที่ 3 ขั้นการเจริญเติบโตของกลุ่ม ขั้นตอนนี้เป็นการพัฒนากลุ่มและการพัฒนากลุ่มสู่การเชื่อมโยงเครือข่าย โดยขั้นตอนการพัฒนาขั้นนี้จะต้อง กระตุ้นให้เห็นความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย และการอยู่ร่วมกัน เช่น การสร้างแม่ข่าย การเสริมสร้างด้านการบริหารจัดการ การพัฒนาระบบการติดต่อสื่อสาร

ดังนั้นการสร้างความเข้าใจในความหมายของคำว่า “กลุ่ม” จึงเป็นเบื้องต้นของการพัฒนา เพราะการพัฒนาจะนำไปสู่ความเข้มแข็งแก่องค์กรชุมชน ซึ่งหมายถึงองค์กรชุมชนที่มีความสามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่องและสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน รวมทั้งยังสามารถเผชิญกับวิกฤติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี องค์กรชุมชนจึงเป็นส่วนที่สำคัญในการพัฒนาของชุมชนอย่างยั่งยืน

4.2 องค์ประกอบขององค์กรชุมชน

องค์กรชุมชนเป็นระบบที่เป็นระบบใหญ่ระบบหนึ่งของชุมชน ที่มีระบบย่อยต่างๆ รวมกลุ่มกันเป็นองค์ประกอบต่างๆ ที่มีความสำคัญกับองค์กรชุมชน โดยจะจำแนกองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อนำมาใช้ศึกษาในการพัฒนาองค์กรชุมชนบนพื้นที่สูงได้ดังนี้

(1) ประวัติความเป็นมา อุดมการณ์ และภารกิจร่วมกัน

อุดมการณ์ หมายถึง การมีทัศนคติต่อโลก ต่อสังคม ต่อชุมชนร่วมกัน มีความเข้าใจตรงกันว่า ชาวนาอยู่ในส่วนไหนของความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับต่างๆ อุดมการณ์ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะยึดเหนี่ยว ทิศทางการรวมกลุ่มกันเอาไว้ ยิ่งถ้ามีการกำหนดเป้าหมายระยะยาวได้ ยิ่งทำให้องค์กรชาวบ้านนั้นๆ มีอุดมการณ์ในการรวมตัวกันได้ดียิ่งขึ้น (กาญจนา, 2527)

ภารกิจ หมายถึง ความมุ่งหมายพื้นฐานที่ต้องการจะเป็น หรือเป็นสิ่งที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้น หรือเป็นสิ่งที่ต้องทำให้สำเร็จ โดยภารกิจจะถูกกำหนดขึ้นจากอุดมการณ์ (นันทิยา และณรงค์ หุตานุวัตร, 2547)

(2) เป้าหมายและวัตถุประสงค์

องค์กรชุมชนมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ว่าจะทำไปเพื่ออะไร เช่น การมีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากความยากจนก็มีวัตถุประสงค์เพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การมีเป้าหมายเพื่อสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองก็มีวัตถุประสงค์ในการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและการเมือง (กาญจนา, 2527) โดยทุกกลุ่มหรือองค์กรจะมีวัตถุประสงค์เป็นของตนเอง วัตถุประสงค์ของกลุ่มจะทำหน้าที่ 5 ประการคือ

- ระบุภาพรวมของกลุ่มหรือองค์กรนั้นๆว่าเป็นไปในลักษณะใด
- แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นและการคงอยู่ของกลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ
- เพิ่มความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือองค์กรเดียวกัน และจงใจให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มหรือองค์กร
- เป็นแนวทางในการทำกิจกรรมหรือการปฏิบัติงานของกลุ่มหรือองค์กร
- เป็นแนวทางในการวัดประเมินผลการทำงานขององค์กร การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนจะทำให้วัดผลได้ง่าย

(3) การมีผลประโยชน์ร่วมกัน

การมีผลประโยชน์ร่วมกันคือการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง ผลประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ที่ต้องได้รับและสิ่งจูงใจหรือรางวัล โดยองค์กรจำเป็นต้องมีระบบผลประโยชน์ซึ่งจะช่วยให้เกิดการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพราะบุคคลไม่สามารถทำงานอาสาสมัครได้โดยตลอด ระบบผลประโยชน์แยกได้เป็นผลประโยชน์แบบนามธรรมซึ่งเป็นการพึงพอใจ และผลประโยชน์แบบรูปธรรมเป็นวัตถุหรือสิ่งของ

(4) ผู้นำและสมาชิก

ผู้นำ ถือเป็นผู้กำหนดความอยู่รอดขององค์กรชุมชน หากผู้นำได้รับการยอมรับมีบารมี มีความสามัคคี ปฏิบัติดี มีความสามารถและคิดถึงส่วนรวมจริงๆ ก็จะสามารถนำพาองค์กรชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็งได้ ผู้นำคนหนึ่งๆ สามารถจัดอยู่ได้ในหลายประเภทด้วยกัน โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในบุคคลคนเดียว เช่นเป็นทั้งผู้นำทางความคิดและผู้นำด้านศีลธรรม

สมาชิก การที่สมาชิกร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ทั้งทางความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและการติดตามผลตลอดจนมีสิทธิที่จะได้รับผลประโยชน์จากองค์กร นับเป็นบทบาทหน้าที่และสิทธิอันพึงมีของสมาชิกในการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน สมาชิกมีหลายประเภท ทั้งสมาชิกที่เข้าร่วมคิดร่วมทำงานกับองค์กร สมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมบ้างไม่เข้าร่วมบ้าง และชาวบ้านทั่วไป ที่ไม่ได้เข้าร่วมอยู่ในองค์กรแต่ก็มีผลต่อการดำรงอยู่ และความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เพราะเป็นกลุ่มคนที่เฝ้าดู ติดตามวิพากษ์วิจารณ์และพร้อมที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กร (สมพันธ์ เตชะอธิก, 2553)

(5) กฎกติกา

เพื่อยึดเป็นแนวทางและเป็นข้อตกลงร่วมกันในการกำหนดว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร และไม่ควรทำอะไร กฎระเบียบเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการทำงานร่วมกันของกลุ่ม และจำเป็นที่บุคคลภายในกลุ่มจะต้องประชุมร่วมกันในการกำหนดกฎระเบียบ ซึ่งทำให้เขามีความเป็นเจ้าของและจะต้องปฏิบัติตามและมีการควบคุมในกลุ่มของแต่ละกลุ่ม โดยปัญหาส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นในเรื่องกฎระเบียบ คือ สมาชิกหรือผู้นำบางส่วนไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือเมื่อปฏิบัติไปนานๆก็มักจะเกิดความหย่อนยานขึ้น เมื่อเกิดลักษณะนี้บ่อยครั้ง สมาชิกจะเมื่อเชื่อถือและจะทำให้สมาชิกเกิดการไม่ปฏิบัติตามกฎ กติกา (นันทิยา และ ณรงค์ หุตานุวัตร, 2546)

(6) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการถือเป็นเรื่องชี้ขาดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนโดยเฉพาะทุกกิจกรรมมีเรื่องเงิน คน เข้าไปเกี่ยวข้อง จึงจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการตัดสินใจร่วม เป็นหัวใจสำคัญในการรวมกลุ่ม เพราะถ้าหากสมาชิกไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยความเป็นเจ้าขององค์กรก็ย่อมไม่มีความอยู่รอด องค์กรจะขาดความตระหนักและช่วยกันประคับประคอง แต่จะปล่อยให้ผู้นำตัดสินใจ ดังนั้นการทำงานสำคัญควรที่จะให้สมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย (สมพันธ์ เตชะอธิก, 2553)

(7) กิจกรรม

โดยทั่วไปแล้วกิจกรรมในชุมชนจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเป็นหลัก บางชุมชนอาจมีกิจกรรมทางการเมือง และสิ่งแวดล้อม กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ที่นิยมกันมากในพื้นที่ชนบทคือ กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มปุ๋ย ธนาคารข้าว กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มสหกรณ์ โดยกิจกรรมที่องค์กรชุมชนปฏิบัติจะแบ่งเป็น กิจกรรมด้านเกษตรกรรม มีเกษตรผสมผสาน ไร่นาสวนผสม ปศุสัตว์ ข้าว พืช กิจกรรมด้านสังคม วัฒนธรรม กิจกรรมด้านการเมือง กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ป่าและฟื้นฟูผืนน้ำ โดยกิจกรรมต่างๆเหล่านี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ สมาชิก ชาวบ้าน ให้เกิดการทำงานร่วมกัน และเป็นกิจกรรมที่ต้องการความต่อเนื่องเพื่อแก้ปัญหาหรือช่วยส่งเสริมสร้างชีวิตชาวบ้านให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สมพันธ์ เตชะอธิก, 2553)

(8) งบประมาณ

การที่กลุ่มจะสามารถดำเนินกิจกรรมไปได้ด้วยดีจำเป็นที่จะต้องมีการระดมทุนทั้งภายในและภายนอก ความคุ้นเคยในการถูกพัฒนาจากภายนอกทั้งรัฐและเอกชน ทำให้ชาวบ้านมักมองงบประมาณจากภายนอกถึงจะช่วยกันทำงานพัฒนาแต่ในความเป็นจริงเราควรที่จะมีการระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน เมื่อขาดเหลือจึงค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก การจัดการในเรื่องของการเงินเป็นสิ่งที่จะต้องทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ การควบคุมการเงินโดยระบบบัญชีเป็นมาตรฐานหนึ่งที่กลุ่มต้องนำมาใช้

5) ระบบฐานข้อมูล

ระบบฐานข้อมูลคือ ระบบจัดเก็บข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงรักษาข้อสนเทศ (Maintain information) และสามารถนำข้อสนเทศเหล่านั้นมาใช้ได้ทุกเมื่อที่ต้องการ ระบบฐานข้อมูลประกอบส่วนประกอบหลัก 4 ส่วนได้แก่ (1) ซอฟต์แวร์ (2) ฮาร์ดแวร์ (3) ข้อมูล (4) ผู้ใช้ ประโยชน์จากการประมวลผลด้วยฐานข้อมูล (ดวงแก้ว, 2540)

(1) ลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล

(2) สามารถหลีกเลี่ยงความขัดแย้งของข้อมูลได้ในระดับหนึ่ง

- (3) สามารถใช้ข้อมูลร่วมกันได้
- (4) สามารถควบคุมความเป็นมาตรฐานได้
- (5) สามารถจัดหาระบบความปลอดภัยที่รัดกุมได้
- (6) สามารถควบคุมความคงสภาพของข้อมูลได้
- (7) เกิดความเป็นอิสระของข้อมูล

6) การคุ้มครองพื้นที่ถิ่นกำเนิดสมุนไพรและพืชท้องถิ่น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรหรือทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะหรือกึ่งสาธารณะ

ในทางเศรษฐศาสตร์ สินค้า (goods) หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในระบบเศรษฐกิจอาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ สินค้าเอกชน (private goods) และสินค้าสาธารณะ (public goods) ที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ชัดเจนหรือจำแนกขยายออกไปตามลักษณะการใช้และบริโภคเพิ่มอีก 2 กลุ่ม คือ สินค้ากึ่งสาธารณะ (common pool resources or common property resources) และ toll goods รวมเป็น 4 กลุ่ม

สำหรับทรัพยากรที่มีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะหรือกึ่งสาธารณะ เช่น ทุ่งหญ้า ป่าไม้ แหล่งน้ำ บรรยากาศ ฯลฯ ในอดีตนักเศรษฐศาสตร์พิจารณาว่าปัญหามาจากความล้มเหลวของตลาดในการเป็นกลไกจัดสรรทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ (market failure) และความไม่ชัดเจนในกรรมสิทธิ์ (unclear property rights) เป็นสำคัญ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาย่อมทำได้โดยหลักของการสร้าง “ตลาด” หรือ “สถาบันทดแทนตลาด” ขึ้นมา หรือการมอบ “กรรมสิทธิ์ให้เป็นส่วนตน” หรือจัดให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ โดยแนวคิดนี้มาจากอิทธิพลของบทความของ G.Hardin เกี่ยวกับ The Tragedy of the Commons (1968) ที่ส่วนหนึ่งอิงทฤษฎีประชากรของ Malthus ซึ่งได้กลายเป็นทฤษฎีคลาสสิกมานานว่า พื้นที่สาธารณะที่หลายคนใช้ร่วมกันในที่สุดจะจบลงด้วยโศกนาฏกรรม เพราะคนใช้ทรัพยากรมองเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ในขณะที่มองไม่เห็นช่วยทำนุบำรุงรักษา โดย Hardin ยกตัวอย่างชาวบ้านที่ปล่อยปศุสัตว์ไปแทะเล็มอาหารในทุ่งหญ้าสาธารณะจนในที่สุดไม่มีอะไรเหลือทั้งทุ่งหญ้าและปศุสัตว์ตลอดจนชีวิตคนในชุมชน ดังนั้นทางที่ดีควรจัดสรรทุ่งหญ้าให้แต่ละคนมีกรรมสิทธิ์หรือไม่ก็ให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐ ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งในไทยจะพบในหลักฐานกฎหมายมังรายศาสตร์กว่า 700 ปีที่แล้วว่ามีการตรากฎหมายปกครองแบบราชาศาสตร์กึ่งจารีตประเพณีส่วนที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ที่ดิน และเกษตรในลำนนา ให้สิทธิชุมชนจัดระบบดูแลเหมืองฝายซึ่งไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของรัฐหรือของส่วนตัวสุดขีด ดัง Hardin แนะนำชุมชนหรือการจัดการร่วมของชุมชนสามารถยังผลดีแก่ชาวบ้านและทรัพยากรมานานได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการจัดการทรัพยากรหรือทรัพย์สินกึ่งสาธารณะกึ่งส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรธรรมชาติได้วิวัฒนาการสู่ความเป็นสหวิทยาการมากขึ้นในยุค 1990 เป็นต้นมา เช่น Elinor Ostrom ซึ่งภูมิหลังเป็นนักรัฐศาสตร์มีงานเขียนวิชาการสำคัญเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่เป็นกึ่งสาธารณะกึ่งส่วนรวม หรือ common pool resources (Ostrom, E. 1990, 2005, และ Ostrom, E. et al, 1993) จนได้รับรางวัลโนเบลด้านวิทยาศาสตร์เศรษฐศาสตร์ เมื่อปี 2009 ร่วมกับ Oliver E. Williamson โดยได้รับเพราะงานวิเคราะห์ด้านการใช้หลักธรรมาภิบาลทางเศรษฐกิจกับทรัพยากรที่เป็น “ทรัพย์สินของชุมชน” เช่น ป่าไม้ ประมง บ่อน้ำมัน ทุ่งหญ้า และระบบชลประทานโดยชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มผู้ใช้ ซึ่ง

เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในหลายๆ สังคมชนบท โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎระเบียบจากทางการ ไม่จำเป็นต้องมีกรรมสิทธิ์ส่วนตัว และไม่จำเป็นต้องอาศัยกลไกตลาด โดยความสำเร็จ ความเรียบง่าย และความมั่นคงในการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนจะเป็นไปได้สูงด้วยหลักการ 8 ประการ คือ

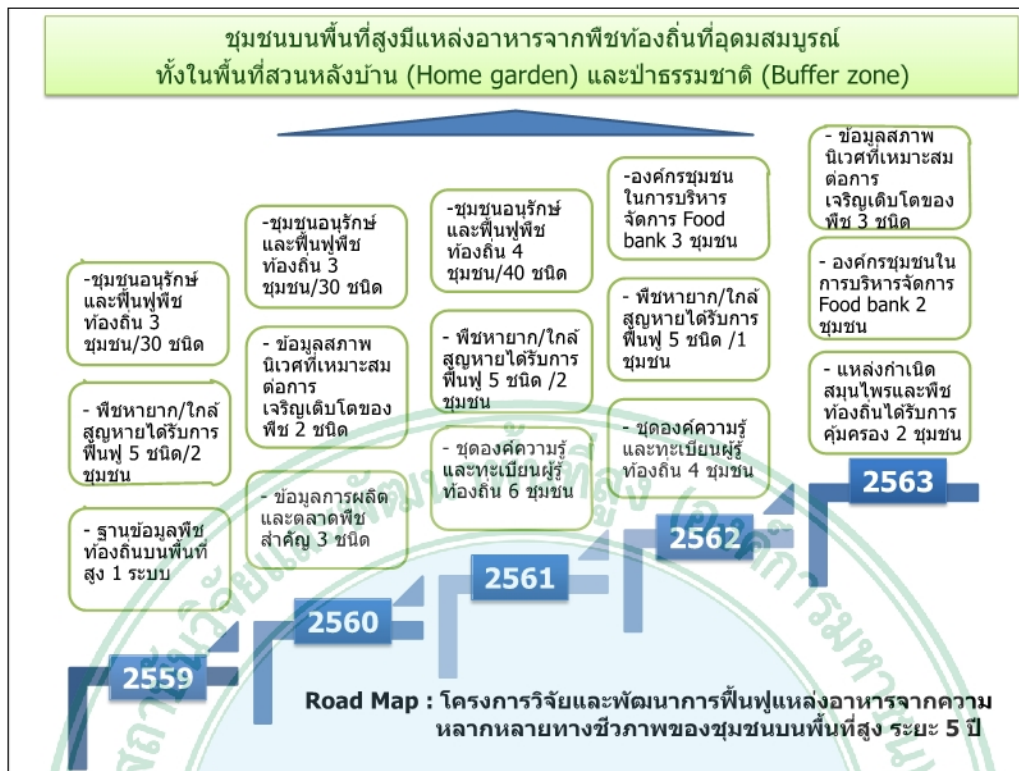
1. การกำหนดขอบเขตชัดเจน สามารถกันบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่มีสิทธิ์เข้ามายุ่งได้เด็ดขาด
2. การมีกฎระเบียบในการจัดสรร และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อส่วนตนอย่างเหมาะสม เช่น เตาเตียม หรือเป็นธรรมแก่ทุกคน
3. การดำเนินการตัดสินใจใดๆ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มและหลักการเสียงส่วนใหญ่
4. การกำกับดูแลอย่างมีประสิทธิภาพของสมาชิกกลุ่ม หรือผู้รับผิดชอบแทนสมาชิกกลุ่ม
5. การมีบทลงโทษเบาหนักเป็นลำดับขั้นสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบกลุ่มหรือชุมชน
6. การมีกลไกเครื่องมือเพื่อแก้ไข/ยุติข้อขัดแย้งที่ใช้ได้ง่ายๆ และไม่แพง
7. ความมุ่งมั่นของชุมชนเป็นที่ยอมรับของผู้มีอำนาจระดับสูงขึ้นไป
8. ในกรณีที่ “ทรัพยากร” มีขอบเขตกว้างและปรากฏสิทธิซับซ้อนในหลายระดับ มีการใช้รูปแบบองค์กรที่ให้ชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับล่าง

2. ทฤษฎี สมมุติฐาน หรือกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) หรือ Research Hypothesis ของโครงการวิจัย

Roadmap โครงการวิจัยการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนบนพื้นที่สูง ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2559-2563)

ภาพที่ 2-1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 2-2 Road Map โครงการวิจัยและพัฒนาการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนระยะ 5 ปี

